

Свириденко І.М.

викладач

Житомирський державний університет імені І.Я.Франка

Вірність як моральна категорія

У сучасних умовах розбудови Української держави особливого значення й актуальності набуває проблема створення такої виховної системи, зокрема й у ВНЗ, яка забезпечувала б формування особистості нового типу, особистості з високим рівнем розвитку морально-духовних почуттів, серед яких провідне місце належить почуттю вірності у взаємовідносинах, дружбі.

З огляду на це, освітні заклади покликані переорієнтувати студентів на те, що називають спрямованістю на іншу людину, яка розглядається як поєднання трьох умінь: розуміти інших, уважно до них відноситися, враховувати їх інтереси, бажання, звички. Велику увагу при цьому слід приділити формуванню у студентської молоді почуття вірності. Тому, що саме особистість зі сформованим почуттям вірності сприймає іншу людину у контексті турботливого до неї ставлення, а характерною ознакою такої людини є її надійність у різних обставинах, пов'язаних з міжособистісною взаємодією.[1; 1-2]

Однак у процесі розв'язання зазначеної проблеми виникає ряд суперечностей, найбільш суттєвими з яких можна назвати наступні: між об'єктивною потребою виховання вірності у взаєминах студентів ВНЗ і неадекватними можливостями сучасної системи освіти; між соціальною значимістю проблеми виховання вірності особистості для гармонізації взаємовідносин у системі «людина-людина», «людина-суспільство» й відсутністю розробки її в науково-теоретичному й методичному аспектах.

У вітчизняній педагогіці різноманітні аспекти проблеми виховання моральних якостей особистості розглядаються І.Бехом, М.Боришевським, О.Вишневським, О.Киричуком, Г.Костюком, М.Красовицьким, А.Макаренком, Ю.Приходьком, В.Сухомлинським, К.Чорною та іншими. Питанню формування вірності особистості значну увагу приділяли І.Бех, В.Сухомлинський.

Аналіз наукової літератури дає можливість з'ясувати, що окремі проблемні питання, пов'язані з вивченням міжособистісних взаємин окреслювали у своїх працях такі дослідники як: В.Агеєв, О.Бодальов, Л.Гозман, Є.Головаха, Н.Паніна, А.Петровський, О.Єршов, М.Коган, Я.Коломинський, І.Карчевський, О.Леонтьєв, О.Мудрик, В.М'ясищев, М.Обозов, Б.Паригін, В.Трусов, Є.Цукатова та ін.

Варто зазначити, що у науковій літературі поняття «вірний» означає той «хто заслуговує на довіру, постійний у своїх відносинах, почуттях і поглядах.[2]

Належну увагу формуванню почуття вірності особистості приділяв В.Сухомлинський. Зокрема, він стверджував, що здійснення принципу: людина-людині друг, товариш і брат – вимагає того, щоб кожний з малих років був чутливим і уважним до духовного світу іншої людини, щоб джерелом особистого щастя для кожного була моральна чистота, краса, вірність, благородство глибоко-особистісних інтимних відносин.

Витоки вчинку–вірності, за І.Бехом, пов'язуються з виникненням внутрішньої позиції індивіда, згідно з якою він поводить відповідно до очікувань спочатку рідних і близьких йому осіб, а згодом і більш широкої людської спільноти (групи, колективу, тощо). Для людини, у якої вчинок–вірність набуває певної усталеності й перетворився на складову її моральної структури, санкціонуючим центром його здійснення виступає власне сумління, зазначає вчений.[1; 1-2]

Слід зазначити, що почуття вірності є невід'ємною складовою національної самосвідомості особистості. Адже великі можливості для формування національної самосвідомості закладені в неписаних законах людської честі, що передбачають: виховання любові до батьків, батьківщини, вірність у коханні, дружбі, готовність захищати слабких, піклуватися про молодших, непохитну вірність ідеям, принципам народної моралі та духовності.

Виховання у молодих людей готовності до сімейного життя, сімейних цінностей також передбачає такі риси, як вірність у подружніх взаєминах, доброту, чуйність, доброзичливість, турботливість. На думку В.Сухомлинського, моральна підготовка до чистого, красивого кохання починається із закріплення у душі молодих людей добрих почуттів - сердечності, чуйності, чутливості, вірності до іншої, дорогої для неї людини.

Експериментальні дослідження показують, що міжособистісні взаємини людей тісно пов'язані з розвитком моральної свідомості як механізму саморегулювання поведінки у соціумі. Самокритичне ставлення особистості до себе, її адекватне самоуявлення, як правило зумовлюють адекватне, морально виправдане ставлення до інших. Особливий вплив на ставлення до інших людей має самооцінка особистості. Вона виступає своєрідною проекцією оціночного ставлення до інших, визначає характер домагань і соціально – психологічних очікувань особистості. [5; 28]

Результативне виховання вірності неможливе у взаєминах без сприяння розвитку в особистості ціннісного підходу до явищ дійсності. Той чи інший об'єкт духовної чи матеріальної сфери людського життя повинен стати метою дії, але щоб стати нею, об'єкт має бути сприйнятий як цінність, якою необхідно оволодіти.[6; 16-17]

Ми вважаємо за доцільне звернути особливу увагу на педагогічний аспект проблеми ціннісних орієнтацій, суть якого полягає в тому, що під впливом цілеспрямованої взаємодії педагога і студента навчального закладу об'єктивні гуманістичні, загальнолюдські цінності виступають у ролі предмета пізнання, і переживання їх як потреб, що спонукають до реалізації цих цінностей у житті. Лише у такому випадку ті чи інші моральні норми можуть виступати регулятором поведінки особистості студента.

Загальнолюдські моральні норми, моральні категорії, серед яких ми виділяємо вірність з погляду конкретно-історичного змісту моральності, завжди соціально детерміновані. Вони обумовлюються не абстрактними ідеями моралі, а умовами життя й соціальної дійсності. Всі моральні вчення, етичні теорії, які висувалися в історії, в кінцевому результаті були присвячені вирішенню практичних моральних проблем. А моральність виступає складовою частиною духовних цінностей людини і суспільства. Серед них можна назвати "міру гуманності, людяності у суспільних відносинах; стосунки людей морального смислу тоді, коли вони орієнтовані на особистість як вищу цінність.

Моральні відносини, як особливий вид суспільних відносин, можна класифікувати за змістом, за формою, за способом суспільних зв'язків між людьми. За змістом моральні якості різняться залежно від того, стосовно кого людина має певні обов'язки і якого характеру ці обов'язки.

За формою моральні відносини різняться залежно від того, яким чином постає перед людиною моральна вимога, наскільки узагальнений і конкретизований характер воно має. Ця вимога може змушувати всіх людей виконувати певні дії у подібних ситуаціях; спонукати формувати у собі відомі якості і вибирати лінію поведінки згідно з більш загальними моральними принципами. Окрім того, ці вимоги кожного разу переломлюються в особливих особистісних формах морального ставлення (обов'язок, відповідальність, честь,

гідність, вірність, совість та ін.), у кожній із яких проявляється міра і спосіб самоконтролю людини.

На наш погляд, процес становлення системи морально ціннісних орієнтацій, серед яких ми виділяємо вірність може відбуватися у два етапи. Перший етап, є найбільш суперечливим, оскільки він пов'язаний з боротьбою мотивів, елементів свідомого й неусвідомленого, сумнівів. Це етап вироблення студентом власної позиції відносно до певного набору моральних цінностей. Другий етап – процес інтериоризації, привласнення студентом духовних цінностей, оволодіння ними. [6; 34-35]

На думку І.Беха, особистісний ріст залежить від того, наскільки певна особистість поєднується із загальноприйнятою системою духовних цінностей, якою мірою укріплюється її духовна свідомість. Остання виступає як та внутрішня інстанція, де здійснюється згадане єднання як процес набуття смислу соціальних вимог [5].

Психологічна природа особистісних цінностей характеризується тим, що вони є самоцінностями, внутрішнім змістом, потребами людини, тобто зміст певних моральних норм стає цінним для неї сам по собі, без жодних застережень та умов. Крім того, особистісні цінності, які стають значущими, є компонентами узагальненого "Я"- образу.

Отже, в розробленій І.Бехом теорії морально-духовного розвитку особистості беруться до уваги мораль та образ "Я" як дві понятійні системи. Залежно від ступеня домінантності особистісної цінності та укорінення її в самосвідомості вихованців, моральні приписи можуть усвідомлюватися ними як чужа власному образу "Я" реальність або як невід'ємна складова їхньої ідентичності. На одному полюсі мораль може розглядатися як нав'язана ззовні сила просоціальних свідомих бажань індивіда або як завада, бар'єр на шляху досягнення своїх цілей. А на іншому – як центральний компонент його

ідентичності, без якого неможливо уявити повноцінне функціонування образу "Я".[4]

Особистість для В.М'ясищева за своєю суттю є продукт індивідуального досвіду спілкування і взаємодії з іншими людьми, в процесі спілкування, взаємодії реалізується індивідуальний досвід в зовнішніх, значимих для людини стосунках з іншими людьми, який однозначно детермінується в індивідуально-вибірковий характер внутрішніх відношень особистості до дійсності (перш за все соціальних), формує його загальну соціальну спрямованість та є важливим підґрунтям виховання моральних якостей особистості, зокрема і вірності.

Будучи об'єктом або результатом відносин, які складаються у спілкуванні за вченим, особистість одночасно в цьому спілкуванні характеризується і через певні взаємини. І хоча людина може того не усвідомлювати, але від неї в певній мірі залежить ставлення до неї оточуючих людей. При розгляді спілкування В.М'ясищев підкреслював важливість всебічного розгляду не тільки особливостей відображення, а й відношень, які виникають при взаємодії людей один з одним та способів поведінки, які при цьому практикуються [7;18].

Аналогічні думки висловлював Б.Ломов. Він вважав, що спілкування охоплює особливу категорію реально існуючих взаємин, а саме: взаємини суб'єкт-суб'єкт. У цю категорію відносин входять практично всі види міжособистісних стосунків, до яких залучені молоді люди в процесі всієї життєдіяльності з викладачами, батьками, однокурсниками та іншими людьми.[7;19].

У контексті нашого дослідження заслуговують на увагу думки, висловлені вченим щодо умінь, які необхідні для забезпечення ефективності спілкування, розвитку почуття вірності у взаєминах, сюди можна віднести: вміння управляти своєю поведінкою, вміння «читати» за виразом обличчя, вміння розуміти співрозмовника, вміння «подати себе», культуру мовлення, вміння пізнавати інших і себе у процесі спілкування, аналізувати власну

поведінку, бачити, розуміти, усвідомлювати зміст інформації, що надходить у процесі спілкування, взаємодії.

Як стверджує І.Бех, формування вчинку – вірності в особистості слід здійснювати за такими напрямками: 1) розуміння суспільної і суб'єктивної необхідності та важливості дотримання соціальних норм у різновидах власної поведінки; 2) прогнозування можливих ускладнень у міжособистісних взаєминах у ситуації вчинку-вірності (його оцінка з боку друзів, ровесників, тощо); 3) створення власного алгоритму подолання цих ускладнень і свого вчинкового сценарію; 4) усвідомлення поетапної процедури вчинку-вірності; 5) емоційне самооцінювання результату вчинку-вірності; 6) набуття моральної звички вчинку-вірності.[1;2].

Виходячи з цього визначення, до основних компонентів культури міжособистісного спілкування, взаємодії ми відносимо: знання про психолого-педагогічні засади спілкування, розуміння його цінності для повсякденного буття людини, значення для належного виконання соціальних ролей, зокрема ролей студента, друга; наявність позитивно-емоційного ставлення до інших людей; вміння аналізувати й оцінювати комунікативні ситуації; комунікативні вміння та навички, здатність до прояву певних особистісних якостей (доброзичливості, емпатії, поваги, вірності, культури мовлення та ін.); прагнення до пізнання психологічної структури власної особистості та самовиховання, адекватність самооцінки.

Таким чином, виходячи із досвіду роботи викладачів вищої школи та власного досвіду роботи у ВНЗ, аналізу виховної роботи, варто відзначити, що відсутність належною мірою сформованого почуття вірності у взаєминах студентів є однією із причин виникнення дисгармонії у системі «людина-людина», «людина-суспільство».

Перспективи вивчення проблеми формування вірності в особистісних взаєминах полягають у визначенні закономірностей розгортання педагогічної підготовки викладачів до здійснення відповідної діяльності.

Використана література.

1. Бех І.Д. Вчинок у морально-духовному розвитку особистості // Початкова школа. – 2006. – №6. – С. 1-2.
2. Івченко А. Тлумачний словник української мови.- Х.: Фоліо, 2002 .
3. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. – К., 1998. – 188 с.
4. Бех І.Д. Відчуття провини в моральному розвитку особистості // Радянська школа. – 1991. – №4. – С. 37-42.
5. Карчевський І.Р. Проблемна міжособистісна взаємодія особового складу військової частини та особливості її діагностики і попередження: Дис. ...канд. псих. наук: 19.00.09-Хмельницький, 2005.-190с.
6. Нарійчук М.Д. Соціально-педагогічні умови становлення самооцінки особистісних моральних якостей студентів медучилища у позанавчальній діяльності: Дис. ...канд.пед.наук: 13.00.05.-Київ,2003-182с.
7. Мачуська М.М. Теоретико-методичні засади формування культури міжособистісного спілкування у підготовці старшокласників до сімейного життя: Дис. ...канд.пед.наук: 13.00.05.-Київ,2004-200с.

Анотація

В статье обосновывается актуальность развития чувства верности в личностных отношениях студентов ВУЗ. Рассматриваются особенности формирования нравственного самосознания личности как механизма саморегулирования поведения в социуме и его влияние на воспитание верности в личностных отношениях студентов.